

УДК 332.02

doi: 10.15330/apred.1.15.133-142

Шур Р. І.¹, Свірський В. С.², Плещ І. І.³

ВЛАСНІ ДОХОДИ БЮДЖЕТІВ ОБ'ЄДНАНИХ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД: СКЛАД, СТРУКТУРА ТА ТЕНДЕНЦІЇ

¹ Прикарпатський національний університет ім. В. Стефаника,
Міністерство освіти і науки України,
кафедра фінансів,
вул. Шевченка, 82, м. Івано-Франківськ,
76018, Україна,
тел.: (0342) 59-61-76, 75-23-91,
e-mail: kfin@pnu.edu.ua

² Івано-Франківський
навчально-науковий інститут менеджменту,
Тернопільський національний економічний університет,
Міністерства освіти і науки України,
кафедра менеджменту і маркетингу,
вул. Дністровська, 32, м. Івано-Франківськ,
76000, Україна,
тел.: 034277-30-90,
e-mail: ifimtneu@gmail.com

³ Прикарпатський національний університет ім. В. Стефаника,
Міністерство освіти і науки України,
кафедра фінансів,
вул. Шевченка, 82, м. Івано-Франківськ,
76018, Україна,
тел.: (0342) 59-61-76, 75-23-91,
e-mail: kfin@pnu.edu.ua

Анотація. Стаття присвячена дослідженню з'ясування структури та виявлення тенденцій формування власних доходів бюджетів об'єднаних територіальних громад в умовах децентралізації. Розглянуто особливості формування власних доходів бюджетів об'єднаних територіальних громад, основними джерелами надходжень до яких у процесі проведення бюджетної децентралізації є: податок на доходи фізичних осіб, акцизний податок, плата за землю, єдиний податок та податок на нерухоме майно, відмінне від земельної ділянки. Аналіз надходжень власних доходів бюджетів об'єднаних територіальних громад протягом 2017-2018 рр. показав, що найбільшу питому вагу в загальній структурі джерел формування власних доходів об'єднаних територіальних громад становить податок на доходи фізичних осіб. Детальний аналіз формування власних доходів місцевих бюджетів показав, що в розрізі місцевих бюджетів у 2017-2018 рр. найвищим є темп зростання місцевих податків та зборів саме у місцевих бюджетах об'єднаних територіальних громад. Такі результати свідчать про зростання участі та зацікавленості органів місцевого самоврядування у збільшенні доходів бюджетів об'єднаних територіальних громад, реалізації заходів щодо пошуку резервів їх надходжень та підвищення ефективності фіскального адміністрування податків і зборів. Охарактеризовано ряд бюджетних новацій щодо доходів бюджетів об'єднаних територіальних громад: зарахування 3% рентної плати за користування надрами (видобування нафти, природного газу та газового конденсату), 100% єдиного податку, що сплачується платниками четвертої групи (сільгоспвиробниками), доходи бюджетів об'єднаних територіальних громад

від затвердження Ліцензійних умов провадження господарської діяльності з випуску та проведення лотерей.

Авторами обґрунтовано напрями розширення якісного й кількісного складу власних доходів бюджетів об'єднаних територіальних громад.

Ключові слова: об'єднана територіальна громада, бюджет об'єднаної територіальної громади, доходи бюджету об'єднаної територіальної громади, бюджетна децентралізація.

Shchur R.I.¹, Svirskyi V.S.², Plets I.I.³

THE OWN REVENUES OF THE UNITED TERRITORIAL COMMUNITIES' BUDGETS: COMPOSITION, STRUCTURE AND TENDENCIES

Vasyl Stefanyk Precarpathian National University,
Ministry of Education and Science of Ukraine,
Department of finance,
Shevchenko str., 82, Ivano-Frankivsk
76018, Ukraine,
tel.: (0342) 59-61-76, 75-23-91,
e-mail: kfin@pnu.edu.ua

² Ivano-Frankivsk Educational-Scientific Institute of
Management,
Ternopil National Economic University,
Ministry of Education and Science of Ukraine,
Department of International economics,
marketing and management department,
Dnistrovs'ka str., 32, Ivano-Frankivsk,
76000, Ukraine,
tel.: 034277-30-90,
e-mail: ifimtneu@gmail.com

³ Vasyl Stefanyk Precarpathian National University,
Ministry of Education and Science of Ukraine,
Department of finance,
Shevchenko str., 82, Ivano-Frankivsk
76018, Ukraine,
tel.: (0342) 59-61-76, 75-23-91,
e-mail: kfin@pnu.edu.ua

Abstract. The paper describes the structure and reveals tendencies of formation of own revenues of budgets of the united territorial communities in the conditions of decentralization. The peculiarities of forming the own revenues of the budgets of the united territorial communities are considered. The analysis of own revenues of the budgets of the united territorial communities for 2017-2018 showed that the income tax has the largest share in the total structure of own income of the united territorial communities. Detailed analysis of the local budgets own revenues showed that the rate of increase of local taxes and fees is the highest in the local budgets of the united territorial communities for 2017-2018. These results indicate an increase of participation and interest of local governments in increasing the revenues of the budgets of the united territorial communities, the implementation of measures to finding of the reserves of their revenues and improving the efficiency of fiscal administration of taxes and fees. The set of the budget innovations regarding the revenues of the budgets of the united territorial communities is characterized: 3% of rent payment for the use of subsoil (for the extraction of oil, natural gas and gas condensate), 100% of the single tax that is paid by the payers of the fourth group (farmers), revenues of the budgets of the united territorial communities from the approval of the license terms as to economic activity, conducting of issuance and arranging of lotteries.

The authors substantiate the directions of expansion of qualitative and quantitative composition of own budget revenues of the united territorial communities.

Keywords: united territorial community, the united territorial community budget, united territorial community budget revenues, budgetary decentralization.

Вступ. Побудова демократичної держави з розвинутою економікою потребує рішучих кроків у проведенні реформ децентралізації бюджетної сфери в Україні. Загальною передумовою децентралізованих фінансів є дієве функціонування інституту місцевого самоврядування та забезпечення його фінансової незалежності. У 2015 р. в Україні розпочався процес об'єднання територіальних громад (далі – ОТГ). У результаті проведених місцевих виборів у 2015-2018 рр. сформовано 831 ОТГ, які охопили більше 6 млн. жителів (15 % від загальної кількості населення країни) [1]. Ефективне функціонування ОТГ і виконання усіх покладених на них завдань та функцій матимуть місце лише, коли у їх розпорядженні буде наявний достатній обсяг фінансових ресурсів, які відображаються доходами місцевих бюджетів.

Удосконалення фінансових відносин органів місцевого самоврядування України, зміцнення дохідних частин місцевих бюджетів, міжбюджетний розподіл ресурсів, ефективність витрачання коштів інші аспекти локальних фінансів є предметом дослідження вітчизняних учених, серед яких: В. Андрущенко, В. Базилевич, Н. Бак, С. Буковинський, А. Буряченко, О. Василик, Н. Винниченко, Г. Возняк, І. Волохова, В. Зайчикова, М. Єрмошенко, О. Кириленко, В. Кравченко, М. Крупка, М. Кульчицький, З. Лободіна, В. Малиновська, Ю. Остріщенко, К. Павлюк, Ю. Пасічник, Н. Педченко, О. Рожко, І. Сало, О. Сунцова, В. Федосов, І. Чугунов та інші. Становлення та розвиток фінансів місцевого самоврядування, проведення фінансової децентралізації ґрунтовно досліджується зарубіжними вченими: Р. Бердом, Ш. Бланкартом, Дж. Б'юкененом, К. Вікселем, А. Даунсом, К. Ерроу, Д. Кінгом, Р. Масгрейвом, П. Самуельсоном, Дж. Стриком, Ч. Тібу. В меншій мірі досліджені бюджети ОТГ як нова складова бюджетної системи. Зростання ролі бюджетів ОТГ у фінансовому забезпеченні соціально-економічного розвитку на локальному рівні зумовили вибір теми дослідження і визначили її актуальність.

Постановка завдання. Метою дослідження є з'ясування структури та виявлення тенденцій формування власних доходів бюджетів об'єднаних територіальних громад в умовах децентралізації.

Результати. При розгляді особливостей формування доходів бюджету ОТГ, слід зазначити, у їх складі виділяють: доходи від обов'язкових загальнодержавних і місцевих податків (займають найбільш значиму питому вагу у власних доходах бюджетів ОТГ), неподаткові доходи та доходи від операцій із капіталом (мають незначну частку), а також трансферти з інших бюджетів зі своїм надважливим впливом. Ще одним джерелом у процесі формування фінансових ресурсів ОТГ є кошти, залученні у як державна підтримка для розвитку громад та розбудови інфраструктури, а також кошти залученні від ЄС. Третє джерело – залученні кошти Державного фонду регіонального розвитку під реалізацію інвестиційних проектів. Четверте – інвестиційні ресурси, які залученні із зарубіжних та вітчизняних грантових фондів.

Склад доходів бюджетів ОТГ визначається згідно зі ст. 64, ст. 69 і ст. 71 БКУ [2]. Під час бюджетної децентралізації відбулося розширення власної дохідної бази бюджетів ОТГ через перерозподіл загальнодержавних податків та зборів і запровадження нових податкових платежів. Як наслідок дохідна частина бюджетів як місцевих бюджетів, так і бюджетів ОТГ демонструє тенденцію до зростання (рис. 1).

▣ Місцеві бюджети ■ Бюджети ОТГ

млрд. грн

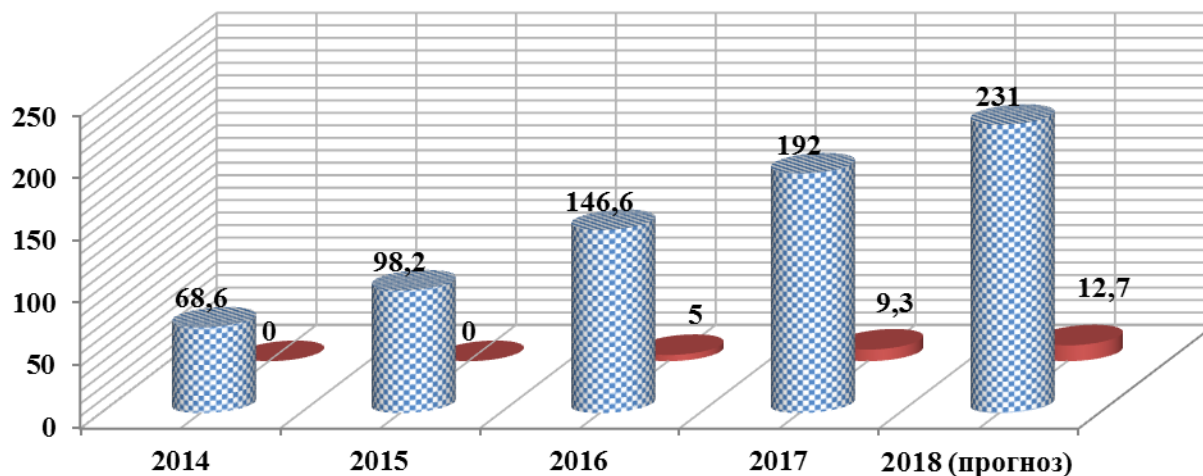

Рис. 1. Динаміка власних доходів місцевих бюджетів і бюджетів ОТГ у 2014-2017 рр.

Примітка: Розроблено за даними [1; 3; 4].

Fig.1. Dynamics of own revenues of local budgets and UTC budgets for 2014-2017

Упродовж 2015-2017 рр. місцеві бюджети більш ніж удвічі наростили свої доходи. Так, якщо у 2015 р. вони становили 98,2 млрд. грн., то у 2017 вже 192 млрд. грн. Щодо бюджетів ОТГ, у 2016-2017 рр. спостерігається аналогічний висхідний тренд. Загалом, частка власних доходів місцевих бюджетів (загальний фонд) у ВВП упродовж 2014-2018 рр. зростає на 2 %.

Зупинимося детальніше на особливостях формування власних доходів бюджетів ОТГ, основними джерелами надходжень до яких у процесі проведення бюджетної децентралізації є:

- податок на доходи фізичних осіб;
- акцизний податок (збір);
- плата за землю;
- єдиний податок;
- податок на нерухоме майно, відмінне від земельної ділянки.

Власні доходи бюджетів ОТГ у 2016-2017 рр. зросли у 1,8 рази на 4316 млн. грн. (табл. 1). Така ситуація була обумовлена двома причинами: зростанням кількості ОТГ і зарахування до їх бюджетів основного джерела надходжень – податку на доходи фізичних осіб у обсязі 60%.

Як видно із табл. 1, усі без винятку податкові платежі до бюджетів ОТГ продемонстрували зростання у період 2016-2017 рр.

Таблиця 1

**Динаміка складу та структури доходів бюджетів ОТГ
в Україні за 2016–2017 рр.**

Table 1

**Dynamics of composition and structure of revenues of UTC budgets
in Ukraine for 2016-2017**

Показник	Період				
	2016		2017		2017–2016
	млн. грн.	%	млн. грн.	%	Абсолютний приріст, млн. грн.
Податок на доходи фіз. осіб	1749	35	5211	56	3462
Акцизний податок	709	14	794	9	85
Плата за землю	1168	24	1402	15	234
Єдиний податок	1042	21	1403	15	361
Податок на нерухоме майно	76	2	132	1	56
Інші	216	4	334	4	118
Усього:	4960	100	9276	100	4316

Примітка: Розроблено за даними[3-5].

Впродовж досліджуваного періоду бюджети ОТГ показали кращі темпи зростання власних доходів, ніж всі інші види місцевих бюджетів України. Так, за 2017 р. власні доходи загального фонду місцевих бюджетів 159 ОТГ становили 9,3 млрд. грн., що на 4,3 млрд. грн. більше, ніж надходження 2016 р. до бюджетів місцевих рад, які увійшли до складу ОТГ. Позитивна динаміка власних надходжень до бюджетів ОТГ зберігається і впродовж I півріччя 2018 р. (табл. 2).

Таблиця 2

**Надходження власних доходів бюджетів ОТГ
за січень - серпень 2017-2018 рр.**

Table 2

**Receipts from own revenues of UTC budget for
January - August 2017-2018**

Бюджети ОТГ, 665 шт.	Доходи			
	млн. грн.		Відхилення	
	2017	2018	+/-	%
Всього, із них:	7 664,6	12 684,8	5 020,2	165,5
Податок на доходи фізичних осіб	3 128,8	7 240,7	4 111,9	231,4
Акцизний податок	783,6	772,7	-10,9	98,6
Плата за землю	1 831,5	2 036,2	204,7	111,2
Єдиний податок	1 469,3	1 870,6	401,3	127,3
Податок на нерухоме майно	167,5	265,9	98,4	158,8

Примітка: Розроблено за даними [3-5].

За січень-серпень 2018 р. до бюджетів 665 ОТГ надійшло 12,6 млрд. грн., що у 1,6 рази більше від надходжень за січень-серпень 2017 р. Із розрахунку на одного мешканця ОТГ отримали 1613 грн., що більше від аналогічного періоду минулого року на 906,8 грн. (у 2,3 рази).

Найбільшу питому вагу в загальній структурі джерел формування власних доходів ОТГ становить податок на доходи фізичних осіб. Він є лідером і темпах приросту – + 231,4% у січні-серпні 2018 р. в порівнянні з 2017 р. Частка надходжень від податку на доходи фізичних осіб у 2017 р. склала 56% у загальному обсязі доходів і за трирічний період децентралізації надходження від цього податку в доходах бюджетів ОТГ зросли в 3 рази і становили 5211 млн. грн. Збільшення обсягів надходжень від податку на доходи фізичних осіб зумовлено легалізацією виплати заробітної плати, позитивними тенденціями зростання доходів низькооплачуваних верств населення унаслідок підвищення мінімальних соціальних гарантій та зростанням у 2016-2017 рр. заробітної плати в цілому.

Незважаючи на зростаючу питому вагу у формуванні доходної частини бюджетів ОТГ, система адміністрування податку з доходів фізичних осіб потребує деяких вдосконалень, а саме перетворення цього податку, що сплачується до місцевого бюджету за місцем роботи платника податку, на податок, що сплачуватиметься до місцевого бюджету / бюджету ОТГ за місцем проживання платника. Потреби таких змін пов'язана з тим, що споживання більшості місцевих суспільних послуг платником податку відбувається за місцем проживання, а не роботи.

Наступними за значимістю у доходах бюджетів ОТГ є єдиний податок та податок на землю, які займають 15–24% у структурі доходів. Вони також мали позитивну динаміку і 2017 р. становили 1402 і 1403 млн. грн. відповідно. Суми надходжень єдиного податку до бюджетів ОТГ збільшилась через зростання мінімальної заробітної плати. Також, цьому сприяло підвищення бізнес активності як загалом по країні, так і в досліджуваних громадах

На зростання плати за землю вплинуло збільшення площі, яку почали охоплювати ОТГ, на 01.10.2018 р. вони займали більше 200 000 км², тобто 38,8% площі України. Слід зазначити, що у 2016 р. відбулося покращення комунальної інфраструктури на деяких ділянках поруч із землею, що збільшило її оціночну вартість. На зростання надходжень від плати за землю вплинуло й введення обмежень щодо надання пільг для певних категорій платників та збільшення ставки земельного податку на окремі земельні ділянки, а також підвищення ставок орендної плати. Найменше впливав на зміну суми доходів бюджетів ОТГ податок на нерухоме майно, який за досліджуваний період збільшився в 1,74 рази і становив 132 млн. грн.

Плата за надання адміністративних послуг у бюджетах ОТГ у 2017-2018 рр. збільшилась в 1,5 рази (рис. 2).

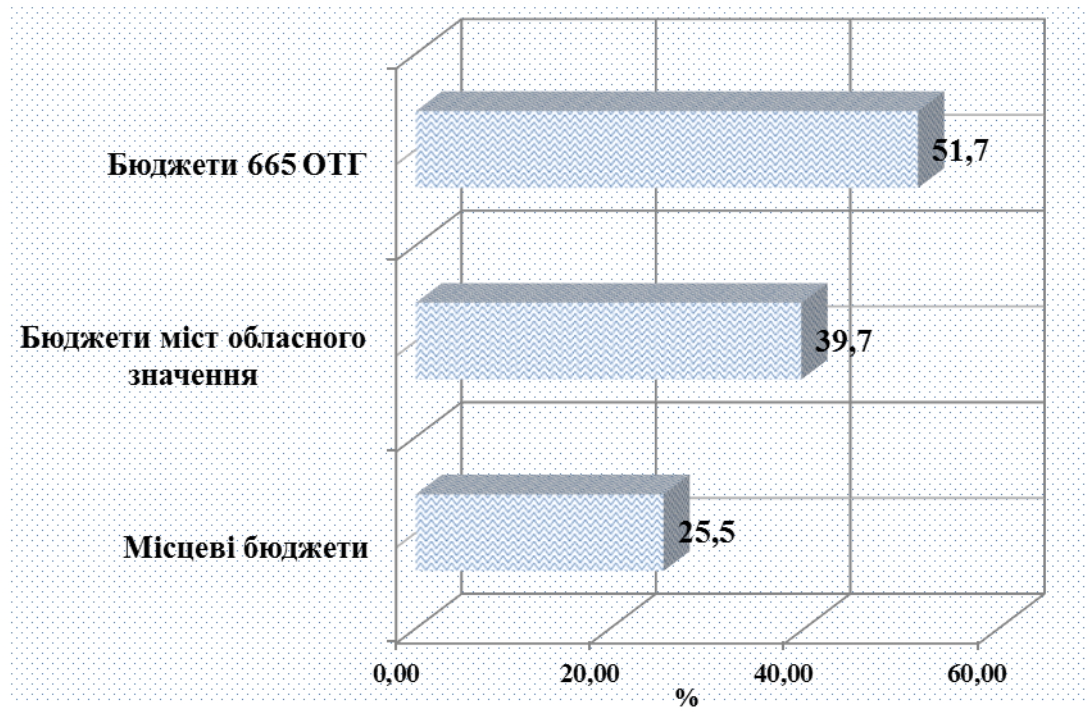

Рис. 2. Темп зростання плати за надання адміністративних послуг у розрізі місцевих бюджетів у 2017-2018 рр., %

Примітки: 1. Дані за січень-серпень.

2. Розроблено за даними [3-5].

Fig. 2. Growth rate of administrative fees by local budgets for 2017-2018, per cent.

Бюджети ОТГ показали значно вищий темп зростання у порівнянні з іншими місцевими бюджетами. Це зумовлено створенням ОТГ та організацією роботи із надання адміністративних послуг безпосередньо на територіях ОТГ (створення ЦНАПів, призначення уповноважених осіб із надання відповідних адміністративних послуг).

Упродовж січня-серпня 2018 р. приріст доходів від сплати податку на нерухоме майно, відмінне від земельної ділянки по бюджетах 665 ОТГ складає 58,8%, по бюджетах міст обласного значення 48,0%. Таке значне збільшення надходжень свідчить про зацікавленість ОТГ у мобілізації коштів до своїх бюджетів та наявність резервів для нарощення фінансового потенціалу громад у майбутньому.

Слід зазначити, що в розрізі місцевих бюджетів (місцеві бюджети, бюджети міст обласного значення та бюджети ОТГ) у 2017-2018 рр. найвищим є темп зростання місцевих податків та зборів саме у місцевих бюджетах ОТГ (рис. 3).

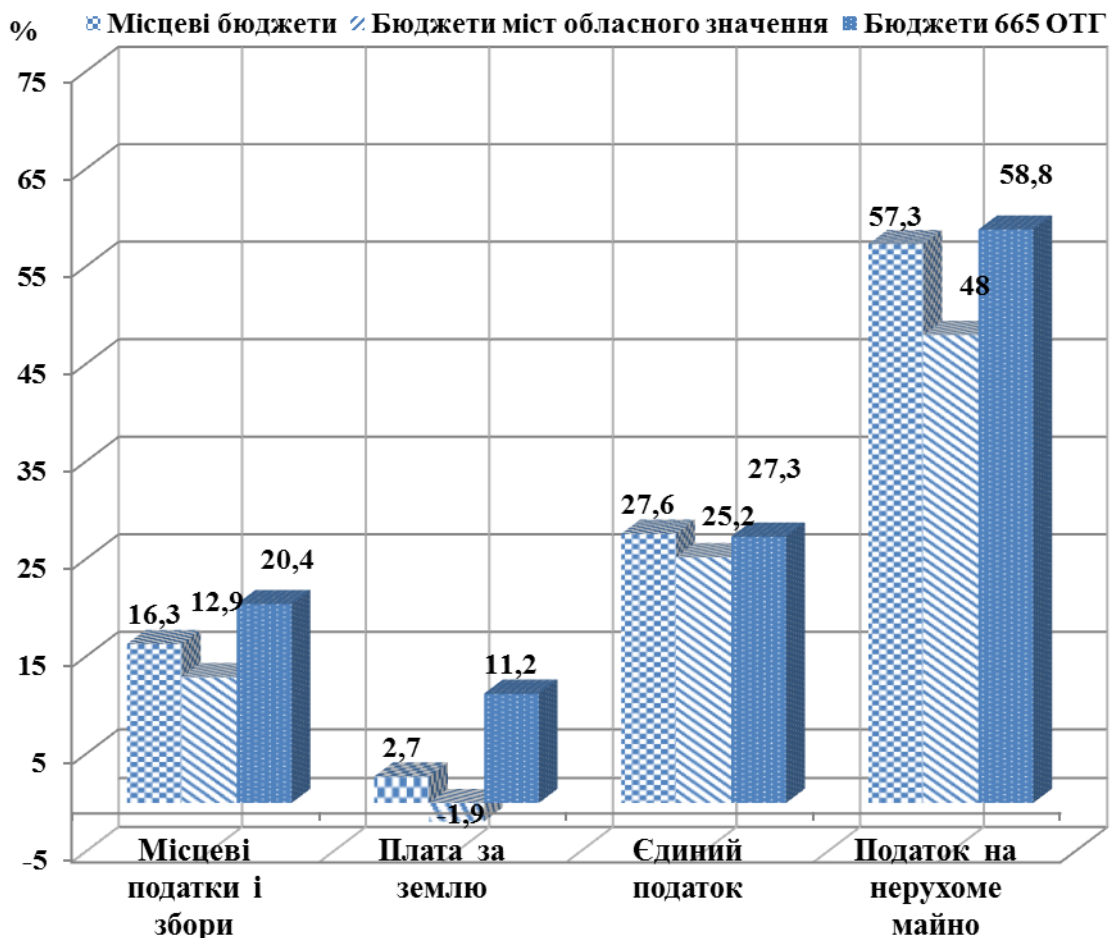

Рис. 3. Темп зростання місцевих податків та зборів місцевих бюджетів за рівнями бюджетів у 2017-2018 рр., у %

Примітки: 1. Дані за січень -серпень.

2. Розроблено за даними [3; 7].

Fig. 3. Rate of increase of local taxes and collections of local budgets by levels of budgets for 2017-2018, per cent.

Як видно з рис. 3, найвищим є темп зростання податку на нерухоме майно та єдиного податку. При цьому бюджети ОТГ демонструють найвищі темпи зростання надходжень від згаданих податків у розрізі місцевих бюджетів – +58,8 % і 27,3 % відповідно. Деяко нижчі темпи зростання демонструє плата за землю – + 11,2 % для бюджетів ОТГ. При цьому інші види місцевих бюджетів продемонстрували незначні (+2,7 % загалом по місцевих бюджетах), або ж від’ємні (бюджети міст обласного значення) темпи зростання плати за землю. Загалом спостерігається зростання місцевих податків та зборів місцевих бюджетів в загальному фонді місцевих бюджетів (рис. 4).

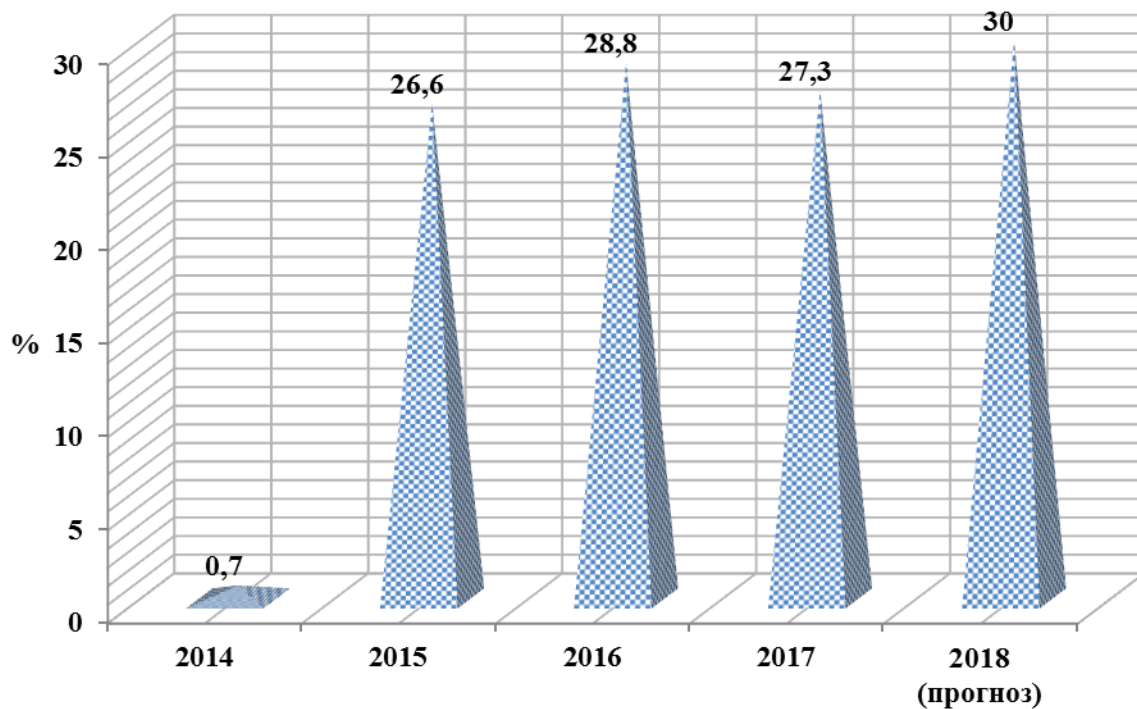

Рис. 4. Частка місцевих податків та зборів у власних доходах місцевих бюджетів (загальний фонд) за 2014-2018 рр., %

Примітка: Розроблено за даними [3-5; 8].

Fig. 4. Share of local taxes and collections in own revenues of local budgets (general fund) for 2014-2018,%

У 2017 р. частка місцевих податків та зборів у структурі власних доходів усіх місцевих бюджетів України склала 27,3%, а бюджети ОТГ за рахунок згаданих податків і зборів забезпечили майже 32% доходної частини своїх бюджетів. Такі результати свідчать про зростання участі та зацікавленості органів місцевого самоврядування у збільшенні доходів бюджетів ОТГ, реалізації заходів щодо пошуку резервів їх надходжень та підвищення ефективності фіскального адміністрування податків і зборів. Формування значної частини власних доходів бюджетів ОТГ перебуває у прямій залежності від того, наскільки якісно місцева влада здатна організувати процеси запровадження та адміністрування місцевих податків і зборів. Досягнення їх максимально можливої мобілізації повинно бути одним із пріоритетних завдань для керівництва ОТГ.

Висновки. Таким чином, розглянувши склад, структуру та тенденції власних доходів бюджетів об'єднаних територіальних громад, слід констатувати розширення їх як якісного, так і кількісного складу. Під час бюджетної децентралізації власна доходна база місцевих бюджетів значно розширилась. Частка власних доходів місцевих бюджетів у ВВП упродовж 2014-2018 рр. зросла на 2 %. Бюджети ОТГ демонструють кращі темпи зростання власних доходів, ніж всі інші види місцевих бюджетів України. Утім, не зважаючи на проведені реформи бюджетної децентралізації в Україні, місцеві бюджети загалом та бюджети ОТГ зокрема все ще є потребують розширення фінансової самостійності.

Слід зазначити, що у 2018-2019 рр. внаслідок продовження процесу децентралізації було впроваджено ряд бюджетних новацій щодо доходів бюджетів ОТГ. По-перше, до них зараховані 3% рентної плати за користування надрами

(видобування нафти, природного газу та газового конденсату). По-друге, у доходи бюджетів ОТГ зараховано 100% єдиного податку, що сплачується платниками четвертої групи (сільгоспвиробниками), тоді як у 2017 р. до місцевих бюджетів зараховувалося 86%. По-третє, додано новий вид доходів бюджетів ОТГ – від затвердження Ліцензійних умов провадження господарської діяльності з випуску та проведення лотерей.

1. Моніторинг процесу децентралізації влади та реформування місцевого самоврядування станом на 10 жовтня 2018. Аналітичні матеріали Міністерства регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства України. Київ, 2018.
2. Бюджетний кодекс України. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2456-17> (дата звернення: 11.10.2019).
3. Офіційний сайт Державної казначейської служби України. URL: <http://www.treasury.gov.ua/main/uk/index>. (дата звернення: 11.10.2019).
4. Офіційний сайт Міністерства фінансів України. URL: <https://www.minfin.gov.ua> (дата звернення: 11.10.2019).
5. Остапчук В. О. Фінансова децентралізація в Україні: поточний стан та перспективи розвитку. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. 2017. № 23. С. 68–72.
6. Фінансове забезпечення розвитку місцевого самоврядування в Україні: монографія / [М. П. Бадида та ін.] ; за заг. ред. Д. В. Гризоглазова ; ДВНЗ "Київ. нац. ун-т ім. В. Гетьмана", ДВНЗ "Ужгород. нац. ун-т". Ужгород : Патент, 2017. 399 с.
7. Возняк Г. Бюджетна політика соціально-економічного розвитку регіонів України в умовах фінансової децентралізації: дис. ... д-ра екон. наук : 08.00.08; Держ. ВНЗ "Ун-т банк. справи". Київ, 2018. 575 с.

References

1. *Monitoring of the process of decentralization of power and reforming of local self-government, October 10, 2018. Analytical materials*, Ministry of Regional Development, Construction and Housing and Communal Services of Ukraine, 2018.
2. "Budget Code of Ukraine, No.1056-VI from 11.10.2018." Verkhovna Rada of Ukraine, zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2456-17. Accessed 11 Oct. 2019.
3. Official site of the State Treasury Service of Ukraine, www.treasury.gov.ua/main/en/index. Accessed 11 Oct. 2019.
4. Official site of the Ministry of Finance of Ukraine, www.minfin.gov.ua. Accessed 11 Oct. 2019..
5. Ostapchuk, V.A. "Financial decentralization in Ukraine: current state and prospects for development." *Scientific Bulletin of the International Humanities University*, no. 23, 2017, pp. 68–72.
6. Badida, M. P., etc. *Financial support for the development of local self-government in Ukraine*, ed. D.V. Grizoglazov, Patent, 2017.
7. Vozniak, G. *Budget Policy of Socio-Economic Development of Ukrainian Regions in the Conditions of Financial Decentralization: Dis. ... Dr. Econ. Sciences: 08.00.08*, The University of Banking, 2018.

УДК 336.132.11

doi: 10.15330/apred.1.15.142-151

Кохан І.В.

ФІНАНСОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ МІСЦЕВИХ БЮДЖЕТІВ НА ПРИКЛАДІ ІВАНО-ФРАНКІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ

Прикарпатський національний університет
імені Василя Стефаника,
Міністерство освіти і науки України,
кафедра фінансів,
вул. Шевченка, 57, м. Івано-Франківськ,
76000, Україна,